

СТАЛІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ З АУТОАНТОНІМІЧНОЮ СЕМАНТИЧНОЮ
СТРУКТУРОЮ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

The article deals with the particular aspects of linguistic status and paradigmatic derivation of autoantonymous stable word-combinations as language and speech units and their taxonomic classification.

Мовна картина світу створюється, поповнюється та видозмінюється разом із процесами трансформаціями суспільної свідомості, відносин та пізнання дійсності. За справедливим твердженням А.М. Савченка, «вже самий факт поєднання знаку зі свідомістю вносить дещо нове в його природу. В мові слово є назвою, позначенням того чи іншого поняття <...>. «Чітку форму думка набуває лише через її мовленнєве вираження». [с.63 Савченко А.В. Лінгвістика речі. Вопросы языкознания. - №3. – СС. 62 - 75]. А це значить – через процес обміну інформацією, тобто комунікацію. Залишаючи поосторонь складне питання визначення філософського поняття « семантичної концепції інформації» як «концептуального лабіринту» (див. Luciano Floridi, Semantic Conception of Information, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*; Principal Editor: Edward N. Zalta ; World Wide Web URL: <http://plato.stanford.edu/> ; ISSN 1095-5054 зупинимось на визначенні інформації як «syntactically well-formed and meaningful data» (с. 10), «повідомлення про щось; відомості, що є об'єктом зберігання, переробки та передачі» (Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1980. – 624 с. с 205)та комунікації як «акту спілкування, зв'язку між двома або більше індивідами, що базується на взаєморозумінні; повідомлення інформації одною особою іншій або декілька особам» (ibid. с.247)Ю що не позбавляє нас необхідності порушити одне з основних питань семантики – як саме інформація може мати задані значення та функцію в семіотичній системі (Luciano Floridi с. 9) та робити спроби вирішити проблеми забезпечення

конвергентного та уникнення дивергентного мислення (Леонтович О.А. Ведение в межкультурную коммуникацию: Учебное пособие. – М.: Гнозис, 2007 . – 368 с. сс 21-22). Саме це стало підґрунтям теми нашого дослідження - аналізу словотворчих рядів слів, а саме – стійких словосполучень, - не стільки з точки зору їх морфологічної будови, скільки з огляду на їх епідигматичні або асоціативно-дериваційні зв'язки, складність та «суперечливість» яких нерідко призводить до суттєвого порушення комунікації. Предметом статті є типологія семантичних «невідповідностей» ЛСВ сталих словосполучень в сучасній англійській мові. Існування епідигматичних відношень, запропоноване Д.М.Шмельовим, підтверджували у своїх дослідженнях багато відомих лінгвістів, таких як А.А.Уфимцева, Л.М.Васильєв, П.М.Денисов, Л.А.Кудрявцева, О.Д.Огуй, В.М.Телія, та ін., але питання таксономічної характеристики похідних семантичних утворень, градуйований аналіз дивергентних розбіжностей всередині семантичної структур лексичної одиниці залишається відкритим.

Одним з перших дослідників контрастивної внутрішньослівної полісемії став В.І. Шерцль, який назвав це «енантіосемєю» - « те явище, де одне й теж слово вміщує в собі два прямо протилежних одне одному значення» (с. 242, цит. по Хрестоматія по истории русского языкознания. Составитель Ф.М.Березин. Учеб. Пособие для филолог. Специальностей ун-тов и пединст-тов. М.: «ВШ», 1977ю – 440 с.). В більш пізніх дослідженнях термін «енантіосемія» отримав синонімічні позначення – «внутрішньослівна антонімія» , «антиномія» (див. Василюк І.М. Антиномія семантичної структури англійських полісемантів. Всеукр наукова конференція за участю мол учених «Світоглядні горизонти філології: традиції та сучасність» 11.04.2007б КНУ ім. Шевченка, Київ, 2007), а лексичні одиниці , семантична структура яких характеризується різнонаправленими «епідигматичними векторами» стали відомі як «contranymy», “autoantonyms”: *literally, thrift, fast* [pp.73-75 Kate Burridge Blooming English, CUP, 2005. – 242 p.]. Наявність в будь-якій мові комбінацій слів – словосполучень, а саме стійких словосполучень, дозволяє

припустити, що така структура, так само як і лексична одиниця –слово, за своє життя «can go through a number of different changes which can end up taking it far from its original sense» (КВ р.72).

Корпус досліджуваних одиниць складається зі сталих словосполучень, в переважній більшості фразеологізмів, семантична структура яких містить два та більше лексико-семантичні варіанти (ЛСВ), що матеріалізують різнонаправлені (від семантично віддалених до полярно протилежних) епідигматичні асоціації – площі перетину та взаємодії психології та семантики. Центром такого союзу є так званий семантичний простір, що визначається як «сукупність певним чином організованих ознак, що описують та диференціюють семантичні об'єкти (значення) певної змістовної області» (с.8 Психосемантика слова и лингвостатистика текста: Методические рекомендации к спецкурсу / Сост. А.П.Варфоломеев; Калинингр. ун-т. – Калининград, 2000ю – 37 с.), в якому значення є семантичним диференціалом, що задається двома полярними термінами, відстань між якими піддається градуйованому вимірюванню. В перших дослідженнях таких словосполучень Д.І. Квеселевич, як автор ідеї, трактував розбіжність значень сталих комбінацій слів як явище, сумісне з полісемією (див [Квеселевич Д. І. Про деякі суміжні з полісемією явища в англійській фразеології // Мовознавство. – 1978. – №3. – С. 48-50.]). Згодом з'явився термін омофразія - «збіжність матеріальної форми словосполучень, що належать до різних класів (вільних словосполучень, фразеологізмів, складених термінів), при розбіжності їх семантичної структури» (Квеселевич Д. И. Фразеологизмы-омонимы и омофразы // Вопросы описания лексико-семантической системы языка: Тез. межвуз. конф. МГПИИЯ. – М., 1971. – С. 185–191). Послідовники Д.І.Квеселевича - Белов В.Л (Белов В. Л. Омофразы в современном английском языке: автореф. дисс. ... канд.филол.наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Л. Белов. – К., 1980. – 21 с.) та Виговський В.Л (-). у своїх дисертаційних дослідженнях використовують саме цей термін;

Вигівській В.Л. у дещо уточненому значенні – **«Омофразія являє собою різновид однорівневої рівнойменності вільних словосполучень або вільномодельованих речень та омонімічних їм фразеологічних одиниць» (СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ, СТИЛІСТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ОМОФРАЗ (на матеріалі англомовної військової фразеології) 10.02.04 – германські мови; Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук сс.23-24).**

При виділенні омофраз релевантними є збіг форми та переосмислення значення. Реалізація омофразних відношень відбувається тільки у разі наявності омонімічних форм у різних класах словосполучень (вільних :: фразеологічних) або речень (речення у непереосмисленому значенні :: речення – фразеологізм). Ми вважаємо спірним визначення досліджуваних одиниць як омофраз, іменування яких відбулося шляхом транспонування відношень слів-омонімів на одиниці іншого рівня. Але ж, як відомо, омонімічні лексичні одиниці є словами різної етимології, що випадково співпали в ході історичного розвитку, тоді як співставлення сталих словосполучень – фразеологізованих та семантично повністю транспонованих – є, безумовно, опозицією епідигматичних дериватів, «споріднених» спільністю вихідних словосполук. Тому точнішим видається термін, запропонований О.В.Кунінім «поліфразосемія», що, на наш погляд, дозволяє провести аналіз зазначених утворень у конгруентних (співставних) величинах.

Так, першу групу складають стійкі словосполучення (ССП) – опоземи вільним словосполученням (ВС), в яких «зону значущості» представляють лексичні одиниці дифузної семантики – компоненти семантичних похідних ССП або ССП в цілому. Переклад таких ССП визначатиметься контекстно зумовленим змістом цих складових ССП (Приклади наводяться з Англо-українського фразеологічного словника, укладеного К.Т. Баранцевим)[Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К.Т. Баранцев. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2005. – 1056 с.] та Англо-руського словаря устойчивых

словосочетаний = М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Издательство Астрель», - 2004. – 751 с.

Hot air (BC) :: хвастоці; базікання, балаканина

Hot baby:: амер. розм... дівчина, що захоплюється хлопцями

Hot corner :: військ. розм.. небезпечне місце

The whole ball of wax :: (усі хитроці, маніпуляції):: все цілком

The bee's knees :: то, что надо; люкс, блеск; =отпад (жарг.)

In full cry :: в полную мощь, во весь голос; в самом разгаре; = на всю катушку

Друга група представлена полісемантичними СПП з двома ЛСВ, що мають різнонаправлений характер семантичної похідності та демонструють різні види полісемії:

А) ланцюгової (базової) (ЛП) :

To break the back of something :: 1) знищити (занапастити) щось 2) зламати опір чогось; здолати щось дуже важке Russ.: закончить самую трудоёмкую часть какой-л. работы

Б)) ланцюгової(ускладненого типу):

The revolving door :: 1. текучесть кадров; 2. открытый коридор, прямая связь (между политикой и бизнесом); 3. проблема, не имеющая окончательного решения; замкнутый круг.

В) радіальної (непрозорі образності) (РП):

To run on empty :: двигатись по инерции; выдохаться; утрачивать силу
На пустой желудок (работать, ходить)

Lay an egg- лопнуть, прогореть, провалиться

Г) комбінація обох типів полісемії (ЛП+РП):

Ins and outs :: 1. всі кути і закути 2. входи і виходи; деталі, подробиці; обставини справи; 3. відгалуження, повороти дороги, шляху; 4. партія, що стоїть при владі, і опозиційна їй інша партія; 5. люди, що постійно перебувають у робітному домі

Третя група ССП характеризується максимальною дистанційністю (дистантністю?) значень ЛСВ-дериватів:

контрарні або полярні ЛСВ:

to run the gauntlet:: 2. зазнати гострої критики; піддати гострій критиці (підкреслено нами – I.B.)

dog days :: *самые жаркие дни лета; летний зной* (Укр.: *літня спека, жаркі дні влітку*);

период застоя, не самый удачный период в чьей-либо карьере (Укр.: -)

to plumb the depth :: *низко пасть; дойти до крайній степені (дерзости, безвкусицы)* (Укр.: -)

докопаться до самой сути; проникнуть в глубину (тайны, проблемы) (Укр.: -)

испытать всю глубину (падения, позора) (Укр.: -)

Четверта група одиниць, що співставляються, репрезентує опозицію мовні одиниці (сталі словосполучення як одиниці узусу) :: мовленнєві одиниці (так звані релятиви), що мають структуру словосполучення – фрази чи речення:

Break your leg :: *ни пуха ни пера!* (Укр.: -)

Bob's your uncle :: *раз-два и готово!* (Укр.: -)

Drop(-)dead :: 1. *сногшибательный, умопомрачительный* (Укр.: -)

2. *отстань! Иди к черту! Пошел вон!*

Make my day :: 1. *делать кого-либо счастливым*

2. *дава-давай! Покажи-ка нам!* (Укр.: -)

П'ята група - словосполучення, що містять у своєму складі

а) компоненти із стохастичною валентністю :

To cost an arm and a leg - *стоит бешеных денег*

A smart cookie - *умница, светлая голова*

в) парні словосполучення:

bell, book and candle :: 1. *іст. відлучення від церкви (одна з формул відлучення від церкви закінчувалася словами *doe to the book, quench the candle, ring the bell*); 2. жарт. По всій формі, безповоротно, остаточно.*

Bread and butter :: 1. *засоби до існування, шматок хліба, насущний*

хліб; 2.attr. що дає шматок хліба, засоби до існування; дуже важливий, життєво необхідний; 3. attr. молодий (звич. у виразі *bread-and-butter miss*)

4. конструкції з синтаксично зумовленою патронімічною атракцією:

Out of the box- 1. быть зачинателем в к-либо деле; 2. готов к эксплуатации, м. сразу пользоваться

Out of your box - =»сильно под мухой»; на ногах не стоит; лыка не вяжет»

To bite the bullet - мужаться, мужественно примириться с суровой необходимостью.

To bite your bullet - потерять работу; уволить к-л с работы

Остання група вміщує стійкі словосполучення, семантична «відцентровість» ЛСВ яких має «багатоярусний» характер, тобто характеризується поєднанням сукупністю різнорівневих маркерів – стилістичних (офіц ::розм), варіантних (регіональні варіанти англійської мови америк, , брит., австрал. тощо); прагматичних (мовні вислови :: мовленнєва реакція на вислови):

Hot dog :: 1. амер. розм.. бутерброд з гарячими сосисками

2. розм. здорово! молодець! (вигук схвалення)

Далеко не повний перелік семантично ускладнених похідних ЛСВ окреслює певні проблеми вивчення лексичних одиниць складної будови – як їх формальної сторони , так і ідеальної.

Такий потрібний аспект одиниць номінації – форма, значення та функція – визначає певні засоби вивчення та класифікації та засвоєння системної значущості таких одиниць як невід’ємних складових комунікації. Зміст лексичної одиниці характеризується «багатоповерховістю» як будівного елементу мови, що забезпечує потреби комунікації. За справедливим твердженням О.А.Леонтович важливим виміром комунікативної моделі є уявлення процесів вербалізації та розуміння з метою досягнення комунікативної синтонії – гармонійної синхронізації дій комунікантів, коли

правильний вибір лінгвістичних засобів мовцем та їх адекватна інтерпретація слухачем з найбільшою вірогідністю призведуть до успішного спілкування та повного взаєморозуміння. Семантична обтяженість лексичних одиниць складної морфологічної будови вимагає комплексного вивчення як їх синхронічних (статичних) характеристик, так і динамічного (діахронічного) аспекту, що має позначитись на а) систематизації семантичних універсалій, що прискорюють мисленнєві операції комунікантів, та б) практиці диференційованої лексикографічної презентації таких одиниць як одиниць перекладу, а, таким чином, комунікації в цілому. З цієї точки зору процес дослідження та аналітичного розгляду аутоантонімічних синтаксичних композит є досить перспективним: «Objects, ideas and institutions alter over time, but the names for them remain. It's almost as if the expressions somehow outgrow their original meanings» (Kate Burridge)

III Міжнародна наукова конференція «Іноземна філологія у XXI столітті», Запорізький національний університет, ф-т іноземної філології, 9-10 квітня 2010 р.	зб. «Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. - № 41. – 255 с. СС – 3-11	8с., 0,3 д.а.
--	---	---------------